

Bosch en de innesteling in de baarmoederwand

Het CDA heeft met de beschermwaardigheid van het menselijk embryo vanaf de conceptie een helder en duidelijk standpunt ingenomen. Dat kan niet gezegd worden van prof. dr. Bosch die embryo's pas na het moment van innesteling in de baarmoederwand als mensen beschouwt. Voor het trekken van deze grens ontbreekt bij hem iedere argumentatie. Bosch ontkomt niet aan wat hij de opstellers van het CDA-programa verwijt: een gebrek aan inhoudelijke onderbouwing van zijn visie.

Enkele paragrafen van het concept-CDA-verkiezingsprogramma (de paragrafen 1.5.1. tot en met 1.5.6, zie pagina 52 in dit blad) geven prof.dr. L. Bosch aanleiding tot een kritische reactie. Zijn hoofdpunt van kritiek betreft de in dit programma verwoorde opvatting ten aanzien van de beschermwaardigheid van het menselijk embryo. Waar aan manipulaties met ei- en zaadcellen niets in de weg wordt gelegd, wordt de cel na fusie van ei- en zaadcel plotseling embryo genoemd en geniet zij een geheel andere status, zo vat Bosch het CDA-standpunt samen. Inderdaad is volgens het CDA-programa de beschermwaardigheid van het embryo met de conceptie gegeven. Bosch vraagt zich af waar deze cesuur vandaan komt. Naar zijn mening heeft het

embryo nog 'een zeer lange weg te gaan' en kan het slechts uitgroeien tot een 'menselijk individu', wanneer aan 'een lange reeks van opeenvolgende, in de tijd wisselende, stringente condities' wordt voldaan. "Het concept-CDA-programa" aldus Bosch "legt aan het begin van deze weg al maatstaven aan, zoals de waardigheid van de mens, die pas in een veel later stadium betekenis en zin krijgen."

Een argumentatieve onderbouwing van deze toch centrale stelling in het stuk

van Bosch blijft achterwege.

De manier waarop Bosch aan het einde van zijn artikel, nadat hij uitgebreid op allerlei mogelijke voordelen van wetenschappelijk onderzoek aan embryonale stamcellen is ingegaan, zijn hoofdgedachte nader concreetiseert, is dan ook niet weinig verrassend: "Maar waar-

Dr. B. Gordijn

"Uw ogen zagen mijn vormeloos begin,
in uw boek waren zij alle opgeschreven,
de dagen, die geformeerd zouden worden,
toen nog geen daarvan bestond."
(Psalm 139, 16)

schijnlijk ten overvloede wil ik herhalen dat ik onderzoek aan embryo-cellen wil beperken tot stadia voorafgaande aan de innesteling in de baarmoederwand. Deze grens dient uiteraard ook in acht genomen te worden wanneer de kloontechniek te hulp wordt geroepen. Geen gekloon van mensen dus."

Vanwaar nu deze als een *deus ex machina* in het pleidooi van Bosch verschijnende cesuur bij de innesteling in de baarmoederwand? Hier zal toch niet het begin liggen van dat 'veel latere stadium' waarin de waardigheid van de mens pas betekenis en zin krijgen. Helder is in ieder geval dat Bosch embryo's slechts na het moment van de innesteling als mensen beschouwt, ofschoon men zich natuurlijk wel afvraagt als wat voor soort entiteiten deze embryo's voor dit *moment suprême* gezien moeten worden. Voorts genieten embryo's volgens Bosch na de innesteling een zekere beschermwaardigheid die ze daarvoor ontberen; reden waarom hij na dit moment geen onderzoek meer wil toelaten. Ook hier ontbreekt voor zijn verrassende grenszetting argumentatie. Het is ondertussen duidelijk dat Bosch zelf niet ontkomt aan datgene wat hij de opstellers van het concept-CIDA-program verwijt: een gebrek aan inhoudelijke onderbouwing van de visie op de beschermwaardigheid van het embryo.

Drie verschillende visies op beschermwaardigheid menselijk embryo

Laten wij beide standpunten, zowel dat van het concept-CIDA-program als dat

van Bosch, eens pogen beter te begrijpen. Ten aanzien van de beschermwaardigheid van het embryo zijn in de ethiek drie verschillende visies te onderscheiden.

Volgens de eerste visie, de conceptionalistische, is de vrucht vanaf de conceptie (samensmelting van zaad- en eicel) volledig beschermwaardig.

De tweede visie stelt dat de beschermwaardigheid van de vrucht ten tijde van de conceptie ontbreekt of gering is, waarna deze dan stap voor stap toeneemt. Bijvoorbeeld bij de innesteling van het embryo in de baarmoederwand, het vertonen van de eerste hersenfunctie en met het moment van potentiële levensvatbaarheid buiten het moederlichaam. Zo kunnen volgens deze visie verschillende mijlpalen onderscheiden worden in de embryonale ontwikkeling van een bevruchte eicel tot een baby na de geboorte, waarbij de beschermwaardigheid graduëel toeneemt.

Vanuit een derde gezichtspunt is de beschermwaardigheid van het embryo nihil totdat het een bepaald ontwikkelingsstadium heeft bereikt. Dit ontwikkelingsstadium impliceert een volkomen beschermwaardigheid en kan onlosmakelijk verbonden zijn met eigenschappen zoals bijvoorbeeld het vermogen om het eigen bestaan te waarderen en rationaliteit. Volgens deze visie kunnen dan ook volwassen mensen door onomkeerbaar verlies van zulke eigenschappen – door bijvoorbeeld dementie of onomkeerbare coma – hun beschermwaardigheid verliezen.

Het CIDA hepleit de eerste visie. Waarom verbaast Bosch zich hierover? Zijn passage over het rentmeesterschap (zie onder) geeft aan dat hij bekend is met het christelijk gedachtegoed. Zo had hij kunnen weten dat aan het con-

ceptionalistische standpunt verwoord in het concept-CDA-verkiezingsprogramma een christelijke levensbeschouwing ten grondslag ligt. Het huidige rooms-katholieke leergezag bijvoorbeeld laat in haar visie op de beschermwaardigheid van het embryo aan duidelijkheid niets te wensen over. Zo lezen we in *Donum Vitae* (1987, I, 1): "Daarom eist de vrucht van de menselijke voortbrenging vanaf het eerste moment van het bestaan ervan, en dat wil zeggen vanaf de vorming van de zygote [bevruchte eicel] de onvoorwaardelijke eerbied, welke aan het menselijk wezen in zijn lichamelijke en geestelijke totaliteit moreel verschuldigd is. Het menselijk wezen moet vanaf het moment van zijn ontvangenis worden geëerbiedigd en behandeld als een persoon en daarom moeten er vanaf datzelfde moment de rechten van de persoon aan worden toegekend, waaronder voor alles het onaantastbare recht van ieder onschuldig menselijk wezen op het leven."¹

De achtergrond voor deze morele stellingname kan gevonden worden in talloze passages uit de Heilige Schrift waaruit Gods engagement met de mens vanaf het eerste begin (en zelfs daarvoor) duidelijk wordt. God initieert immers de zwangerschap (Gen. 29, 31; 30, 22; 49, 25; Ruth 4, 13). Ook de woorden op pagina 60, van de dichter van psalm 139, getuigen van Gods bemoeienis met de mens evenals de woorden van Job: "Uw handen doen mij smart aan, hoewel zij mij gemaakt hebben; te zamen rondom mij zijn zij [...] (Job 10, 8). Elk menselijk leven is vanaf de conceptie door God gewild. In zoverre is ook ieder menselijk leven door de steeds weer unieke relatie met God intrinsiek waardevol. Derhalve is het dan ook niet aan de mens dit leven te

beëindigen. Vandaar het Vijfde Gebod 'Gij zult niet doodslaan'. Dit lijkt mij de christelijke levensbeschouwelijke achtergrond van het conceptionalistische standpunt in het concept-CDA-verkiezingsprogramma.

Rentmeesterschap

Komen wij terug op het standpunt van Bosch. Interessant is de passage over de rol van het rentmeesterschap, wat hij als wezenlijk element van het christendemocratisch erfgoed beschouwt. Zo schrijft hij: "Nu wij in een tijd leven die ons steeds meer mogelijkheden biedt om fundamentele mechanismen te doorgronden die aan het functioneren van levende cellen ten grondslag liggen, zou het van slecht rentmeesterschap getuigen wanneer wij die mogelijkheden onbenut zouden laten."

Laten wij eens nader op dit rentmeesterschap ingaan. In de christelijke visie staat de mens boven het dier, maar onder God, welke positie goed tot uitdrukking komt in de metafoor van het rentmeesterschap. De mens beheert de wereld als Gods vertegenwoordiger. In medisch-ethische discussies is nu van belang in hoeverre dit rentmeesterschap van de mens niet slechts inhoudt dat hij *co-operator* is, maar tevens toelaat dat de mens *co-creator* is. Deze laatste interpretatie kwam met name op in het vijftiende eeuwse humanisme. Pico della Mirandola (1463-1494) bijvoorbeeld zag de waardigheid en de essentie van de mens als beeld Gods (*imago dei*) daarin dat hij zijn eigen wezen moest creëren: de mens zou door God als enige schepsel 'zonder gezicht', zonder gefixeerde natuur geschapen zijn.² Pico's stellingname betekende echter geenszins dat de natuurlijke schepingsdrang en nieuwsgierigheid van de

mens niet aan ethische normen gebonden zouden zijn.

Ten aanzien van deze normatieve regulering van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn er twee tradities waarvan Francis Bacon (1561-1626) de eerste goed verwoord heeft door te zeggen: de natuur is als een leeuw; men moet haar op de staart trappen om haar ware aard te leren kennen. Als representant van de tweede traditie kan Goethe (1749-1832) gezien worden, die zich in zijn *Farhenlehre* opwindt over Newton (1642-1727) die in zijn *Opticks* het ware wezen van het licht dacht te kunnen doorgronden door het via prisma's uitéén te rijten. Alsof je door iemand te martelen de waarheid te horen zou kunnen krijgen. De eerste traditie bepleit een meer experimenteel, actief in de natuur interveniërend onderzoek, de tweede een meer terughoudende observerende onderzoeksmodus. De Baconiaanse traditie is binnen het huidige natuurwetenschappelijke onderzoek dominant geworden.

Het standpunt van Bosch wil ik begrijpen als een continuering van de traditie van Pico della Mirandola en Francis Bacon. Maar is het niet ook een radicalisering? Het is nog maar de vraag hoe Pico tegen klonen aan had gekeken. Hadden zijn opvattingen over het *co-creatorschap* van de mens niet veel meer een spirituele strekking? Is voorts het vernietigen van embryo's in niet-therapeutisch experimenteel onderzoek niet heel wat anders dan de leeuw op zijn staart trappen? De beantwoording van deze vragen hangt af van onze visie op de morele status en de daarmee verbonden beschermwaardigheid van het menselijk embryo in de verschillende fasen van zijn ontwikkeling.

Het CIDA heeft met de beschermwaar-

digheid vanaf de conceptie vanuit een christelijke levensbeschouwing een helder en duidelijk standpunt ingenomen. Hetzelfde kan niet gezegd worden van prof.dr. L. Bosch en de instelling in de baarmoederwand.

Dr. B. Gordijn is als filosoof verbonden aan de vakgroep Ethiek, Filosofie en Geschiedenis van Geneeskunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Noten

1. Congregatie voor de Geloofsleer, *Donum Vitae*, Rome: Osservatore Romano, 11 maart 1987; Ned. vertaling in: Archief van de Kerken, 42e jg. (1987), 353-379.
2. Forbes, E.L., 'Pico's Oration of the Dignity of Man', *Journal of the History of Ideas* 3, 347-354.